

nieuwsbrief

UILEN 2010

www.kerkuil.com

voor iedereen die betrokken is bij de bescherming van uilen

Extreme daling
broedparen kerkuil

Braakballen, geweldige
informatiebronnen

Inhoud

3 Stand van zaken
Extreme daling broedparen kerkuil 2009

5 Nieuws uit de regio

18 Braakballen,
geweldige informatiebronnen

20 Kerkuil krijgt hoofdrol
in 'Beleef de Lente'

22 Van de bestuurstafel

Colofon

Deze Nieuwsbrief Uilen is een jaarlijkse uitgave van de Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland en verschijnt in een oplage van 15.000 exemplaren. De nieuwsbrief geeft actuele informatie over de kerkuil in Nederland.

Ze is bedoeld voor iedereen die betrokken is bij de bescherming van uilen, zoals eigenaren en beheerders van gebouwen met nestgelegenheid, terreinbeheerders, leden van regionale kerkuilwerkgroepen en andere belangstellenden.

Vogelbescherming Nederland ondersteunt het Kerkuilenbeschermingswerk. De uitgave van deze nieuwsbrief is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van de Stichting Doen.

Samenstelling en redactie

Herman Bisschop (hermanbisschop@home.nl),
Reinder Dokter (reinderdokter@hetnet.nl),
Wied Hendrix (whendrix@chello.nl),
Nanning-Jan Honingh, (nanning-jan.honingh@slz.landschapsbeheer.nl),
Djurre Siccama (dsiccama@home.nl),
Johan de Jong (jongrans@hetnet.nl).

Eindredactie

Helga Aukes Producties

Vormgeving en druk

Reklameburo Friesland Drachten
Wieger Atsma (vormgever), Nienke Kuipers-Vermeij (traffic)

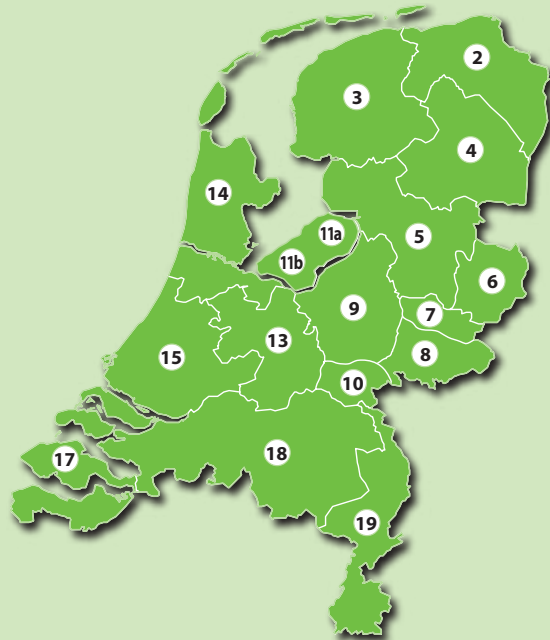
Redactieadres

Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland
T.a.v. Wied Hendrix, Snethlageweg 16, 7255 CE Hengelo (Gld.)
Tel. 0575 - 463 908

Coverfoto

Ondanks slecht muizenjaar, wist deze kerkuil er een te verschalken.
(Foto: André Eijkenaar)

Overname van artikelen, tabellen en schema's is alleen toegestaan met de volgende bronvermelding: "Bron: Nieuwsbrief Uilen 2010, Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland". Overname van foto's is zonder toestemming van de fotograaf niet toegestaan.

Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland

Voor de inventarisatie en bescherming van de kerkuil is Nederland verdeeld in 17 regio's. Deze vallen grotendeels samen met de provinciegrenzen. Uitzonderingen zijn Flevoland, Overijssel en Gelderland. Deze zijn opgesplitst in meerdere regio's.

De Noordoostpolder maakt onderdeel uit van de regio West-Overijssel. In elke regio is een regionale coördinator actief. Hij is het aanspreekpunt voor het kerkuilenbeschermingswerk in die regio. De Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland organiseert ieder jaar in de loop van januari een bijeenkomst voor alle regiocoördinatoren.

Regiocoördinatoren

2	Groningen	A. Eijkenaar <i>eijkenaar-a@planet.nl</i>	0597 - 561 872
3	Friesland	A. van der Wal	0512 - 516 309
4	Drenthe	F. Geene <i>fjm.geene@planet.nl</i>	0591 - 514 433
5	West-Overijssel (incl. NOP)	G. Snaak <i>g.snaak@ziggo.nl</i>	0523 - 856 980
6	Twente	P. van Heek <i>fpvanheek@telfort.nl</i>	074 - 291 13 37
7	Achterhoek Noord	A. Meenink <i>a.meenink@xs4all.nl</i>	0545 - 292 532
8	Achterhoek Liemers	G. Kolenbrander <i>g.kolenbrander@versatel.nl</i>	0316 - 527 607
9	Veluwe	H. van Diepen <i>dile@introweb.nl</i>	0578 - 615 114
10	Betuwe Oost	J. Jacobs <i>jacobs.j@live.nl</i>	024 - 397 25 74
11a	Oostelijk Flevoland	L. Zwanenburg <i>fam.zwanenburg@vodafonevast.nl</i>	0321 - 318 272
11b	Zuidelijk Flevoland	A.M. Liosi <i>uilen4all@kerkuilenwerkgroep-flevoland.nl</i>	036 - 533 68 34
13	Utrecht & Betuwe West	P.A.H. Hendriks <i>p.hendriks@wxs.nl</i>	030 - 637 20 54
14	Noord-Holland	R. Dokter <i>reinderdokter@hetnet.nl</i>	0229 - 219 207
15	Zuid-Holland	M. Kuijpers <i>michel.kuijpers@wanadoo.nl</i>	015 - 256 53 02
17	Zeeland	M. Buisse <i>mbuisse@zeelandnet.nl</i>	0114 - 370 244
18	Noord-Brabant	J. Nijkamp <i>joost.nijkamp@home.nl</i>	073 - 642 39 47
19	Limburg	H. Beckers <i>boomvalk@home.nl</i>	047 - 553 30 03

Contactadressen Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland

<i>Voorzitter</i>	<i>Secretaris</i>	<i>Penningmeester</i>
J. de Jong Tel. 0512 - 303 174 <i>jongrans@hetnet.nl</i>	W. Hendrix Snethlageweg 16 7255 CE Hengelo Tel. 0575 - 463 908 <i>whendrix@chello.nl</i>	R. Dokter Tel. 0229 - 219 207 <i>reinderdokter@hetnet.nl</i>

Stand van zaken

Extreme daling broedparen kerkuil 2009

Tekst:
Johan de Jong

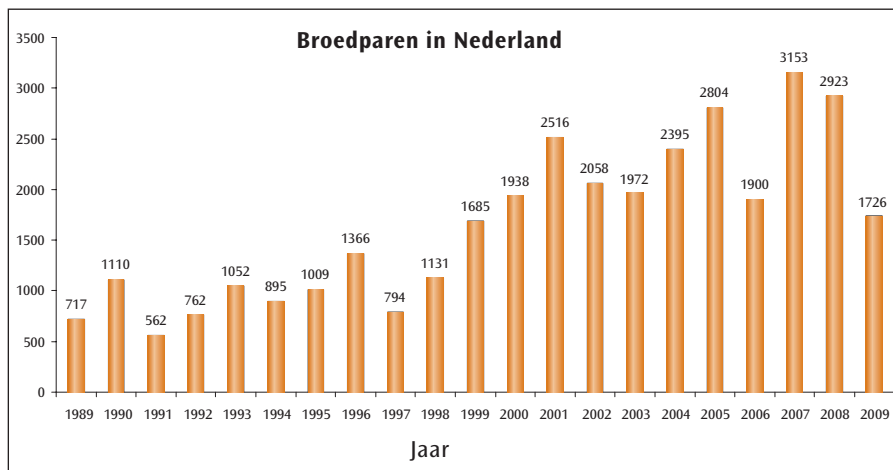
De afname van de veldmuis in 2008 zette nog verder door in 2009, in sommige regio's tot een extreem laag aantal. In de loop van de zomer volgde een langzaam herstel. Ook de stand van de bosmuis was erg laag. Dit had tot gevolg dat de kerkuil vier tot zes weken later was met het eerste ei dan het jaar ervoor en een groot aantal paren het broedseizoen voor gezien hield.

Er waren in 2009 aanzienlijk minder broedsels met kleine legfels.

Deze natuurlijke omstandigheden veroorzaakten een tijdelijke daling (van ruim 40 %) in het aantal broedparen.

Broedseizoen 2009

Het aantal broedparen in 2009 bedroeg 1726 paar, dat is een afname van

ruim 40% in vergelijking met 2008. Totaal vlogen 4460 jongen uit met een gemiddelde van 2,6 (in 2007 en 2008 resp. 4,0 en 3,0).

Het aantal tweede broedsels liep terug

van 762 in 2007 en 71 in 2008 naar slechts 39 in 2009.

Het enige derde legsel werd in Noord-Holland gevonden. Veel broedsels mislukten in de eifase.

2009	1e broed	mislukt 1e broed	aantal juv. 1e broed	niet gecontroleerd 1e broed	gem. uitgevlogen	2e broedsels	uitgevlogen	gem. uitgevlogen	3e broedsels	uitgevlogen	gem. uitgevlogen	2008	2008 t.o.v. 2009
Groningen	112	9	255	26	2,3	15	21	1,4				95	18%
Friesland	372	20	1022		2,7	6	15	2,5				567	-34%
Drenthe	241	6	696		2,9	2	2	1,0				304	-21%
West-Overijssel	173	9	476		2,8							287	-40%
Twente	77		185		2,4							165	-53%
Achterhoek Noord	47	5	104		2,2							150	-69%
Achterhoek Liemers	76	7	179		2,4							156	-51%
Veluwe	109	14	293	1	2,7							175	-38%
Betuwe-Oost	24	2	63		2,6	1	3	3,0				32	-25%
Flevoland / Zuid	36	3	106		2,9	2	2	1,0				46	-22%
Flevoland / Oost	20		78		3,9							26	-23%
Utrecht-Betuwe-West	51	4	108		2,1							79	-35%
Noord-Holland	93	12	245		2,6	5	16	3,2	1	2	2,0	112	-17%
Zuid-Holland	47		143		3,0	1	2	2,0				63	-25%
Zeeland	91		59		0,6							115	-21%
Noord-Brabant	105	5	290		2,8	4		0,0				356	-71%
Limburg	63	4	162	5	2,6							197	-68%
TOTAAL 2009	1737	100	4464	32	2,6	36	61	1,7	1	2	2,0	2925	-41%

Een sneeuwslachtoffer.

In de noordelijke kleigebieden bleef het aantal broedgevallen stabiel. Ook daar kwamen de uilen later tot broeden en het aantal uitgevlogen jongen was aanzienlijk lager. De kleigebieden in de rest van Nederland scoorden slecht.

In de regio Gaasterland in Friesland daalde het aantal paren van 71 naar slechts 11 paar. Ook de muizenetende roofvogels deden het daar slecht.

Ruim 15 jaar geleden werden door de kerkuilenwerkgroep op Ameland 16 nestkasten geplaatst in schuren.

De kerkuilen bleven weg al werden de laatste jaren wel regelmatig kerkuilen gezien op het eiland. Na het eerste broedgeval in 2008 volgde 2009 met maar liefst drie paar!

Bij kastcontroles in de afgelopen winter werden vier paartjes in nestkasten aangetroffen en een aantal solitaire uilen op andere plaatsen. De gewichten waren uitzonderlijk hoog: vier uilen hadden een gewicht boven de 400 gram (mededeling Johan Krol).

De voedselsituatie op Ameland is sterk verbeterd door de opkomst van de huisspitsmuis.

Op Schiermonnikoog waren drie geslaagde broedgevallen en op Texel twee. Een afname van bijna 71% werd vast-

gesteld in Noord-Brabant en iets minder dan 70% in Achterhoek Noord en in Limburg.

In het zuiden van Limburg stortte de populatie volledig in: slechts zes broedparen met 13 uitgevlogen jongen, terwijl in 2008 nog 43 paren met 169 jongen en acht tweede broedsels werden geregistreerd.

Naast het voedseltekort speelde de strenge winter met veel sneeuw een grote rol bij de teruggang van het aantal broedparen.

Op de Veluwe hebben twee paartjes met succes in een boomholte gebroed.

Sneeuwslachtoffers

Het plotselinge dikke pak sneeuw in de tweede helft van december eiste zijn tol onder de kerkuilen. Met name de eerstejaars vogels werden het slachtoffer. Na vier dagen sneeuw kwamen in Friesland meer dan 50 meldingen van verhongerde (dode) uilen binnen (95% eerstejaars vogels). Van de 30 onderzochte uilen lag het gewicht beneden 220 gram. Ook op andere plaatsen in Nederland kunnen we spreken van een gelijksoortige situatie. De volwassen kerkuilen gingen vooral 'de boer op': er werd gejaagd in allerlei schuurtjes, kapschuren en op sneeuw-vrije plekken.

Zij wisten in moeilijke tijden van voedselschaarste nog muizen te vinden. Enkele gingen over op het vangen van huismussen in loopstallen bij de boerderij.

Op een aantal plaatsen werd bijgevoerd met eendagskuikens of werden muizen gelokt door midden op de deel graan in bakjes te plaatsen. Over het algemeen kan gezegd worden dat de kerkuilen de winter goed hebben doorstaan.

Verder nieuws uit de regio

Gerrit Kolenbrander heeft Wied Hendrix (al jaren secretaris van de Stichting) opgevolgd als coördinator van Achterhoek Liemers en Joost Nijkamp heeft het coördinatorschap van Noord-Brabant overgenomen van Gerard van der Kaa. Gerard heeft zich jaren ingezet voor de kerkuil in Brabant. Vooral het verwerken van de broedgegevens in de landelijke database gebeurde met grote inzet en precisie: een enorme klus.

De kerkuilenwerkgroep Utrecht bestaat dit jaar 25 jaar. De werkgroep heeft subsidie ontvangen om het jubileum te vieren met een uitgave van een boek over 25 jaar beschermingswerk in Utrecht.

Op de website (www.kerkuilenwerkgroep-flevoland.nl) van de werkgroep in Zuidelijk Flevoland is de kerkuil weer te volgen. Er zijn drie webcams geplaatst. Ook dit jaar is er weer sterke concurrentie met de torenvalk. Hoe dat allemaal affloopt zullen we zien.

Verder doen we dit jaar mee met het project van Vogelbescherming 'Beleef de Lente'. Er is een paartje kerkuilen aanwezig in de nestkast en het baltsgedrag is in volle gang.

Paringen vinden plaats en het mannetje brengt de eerste prooien in de kast. Allemaal via de webcam te volgen (zie ook verderop in deze nieuwsbrief).

In het Natuurmuseum Fryslân in Leeuwarden wordt van 19 maart t/m 19 september 2010 een tentoonstelling gehouden over uilen met als titel: 'Nachtbrakers'.

Daarna zal de tentoonstelling op andere plaatsen in Nederland te bezichtigen zijn. Alle vrijwilligers veel succes en plezier gewenst tijdens de controles. ■

Groningen

Tekst en foto: André Eijkenaar

Wederom moeizaam jaar

Na 2009 was 2010 wederom een moeizaam jaar. Hoewel het aantal legsels niet tegenviel, gaf het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen toch een daling te zien.

Opvallend was ook dat het aantal vervollegsels bijna allemaal in de eifasels verlaten werden. Je zou dus zeggen dat er in de muizenpopulatie een kleine opleving is geweest. Gezien de winter die er op volgde is het eigenlijk maar een geluk bij een ongeluk.

Met name onervaren jongen hebben het in een sneeuwrijke winter erg moeilijk. Meerdere leden van de werkgroep hebben op tal van locaties bijgevoerd. Dit op verzoek van bezorgde nestkastbezitters. Deze bezorgdheid werd niet bevestigd door het aantal doodmeldingen maar toch is het ook een taak van de leden om de betrokkenheid van de mensen te stimuleren en/of onderhouden.

Het bosuilavontuur in Onstwedde is nog steeds in een spannende fase.

Nadat deze bosuil zich drie jaar geleden vestigde in een kerkuilterritorium lijkt het er nu op dat er zich een paartje heeft gevormd.

"Zo, dat is gelukt."

De bosuil in Onstwedde heeft zich de invliegopening van de kerkuil toegeëigend.

De invliegopening van de kerkuil is nu de plek van de bosuil geworden (zie foto).

De druk die de bosuil op de kerkuil uitvoerde kon nu wel eens in een beslissende fase komen. Dit jaar heeft de kerkuil toch nog met succes jongen grootgebracht.

Ook in mindere jaren vind je toch altijd weer nieuwe broedlocaties. In Wedde is een kerkuil door een uitzetraampje gevlogen (zie foto). De eigenaar heeft deze twee keer gerepareerd maar even zo vaak vloog de uil 'm weer kapot.

Uiteindelijk heeft de boer het zo gelaten en tot zijn verrassing zaten er later twee jongen op de stobalen. In deze schuur is inmiddels een nestkast geplaatst.

Met zijn kleinkinderen heeft de boer vaker 's avonds het in- en uitvliegen van de uilen kunnen waarnemen.

Vanuit de auto kon de auteur van dit artikel het geheel mooi fotograferen. ■

Friesland

Tekst: Wopke Vellinga, Franeker

Succesvol broedgeval in anti steenmarterkast

In 2008 kregen we steeds meer problemen in onze regio (Franeker e.o.) met de steenmarter. Op één boerderij in Franeker, in het buitengebied waar jonge kerkuilen in de nestkast zaten, zijn deze opgegeten door een steenmarter.

Op een andere plek verdween de kerkuil nadat de steenmarter zich daar had gevestigd.

Op deze twee locaties zijn de nestkasten zó aangepast dat de steenmarter niet meer in de kast kan komen.

Naar Tsjechisch voorbeeld (zie Nieuwsbrief Uilen 2009) is rond het invlieggat een manchete van gegalvaniseerd metaal gemaakt. Het buigzame materiaal met een doorsnede van ongeveer 4 mm werd gratis ter beschikking gesteld door Bijlsma van Meconaf.

Belangrijk is dat de manchete rondom het gat zó wordt aangebracht dat de steenmarter geen houvast meer heeft. Meestal gaat de marter vanaf de bovenkant de kast binnen.

De vier kerkuiljongen.
(Foto: André Eijkenaar)

De overkapping moet ongeveer 15 tot 20 cm breed zijn.

Beide kasten zijn in de winter geplaatst en met succes!

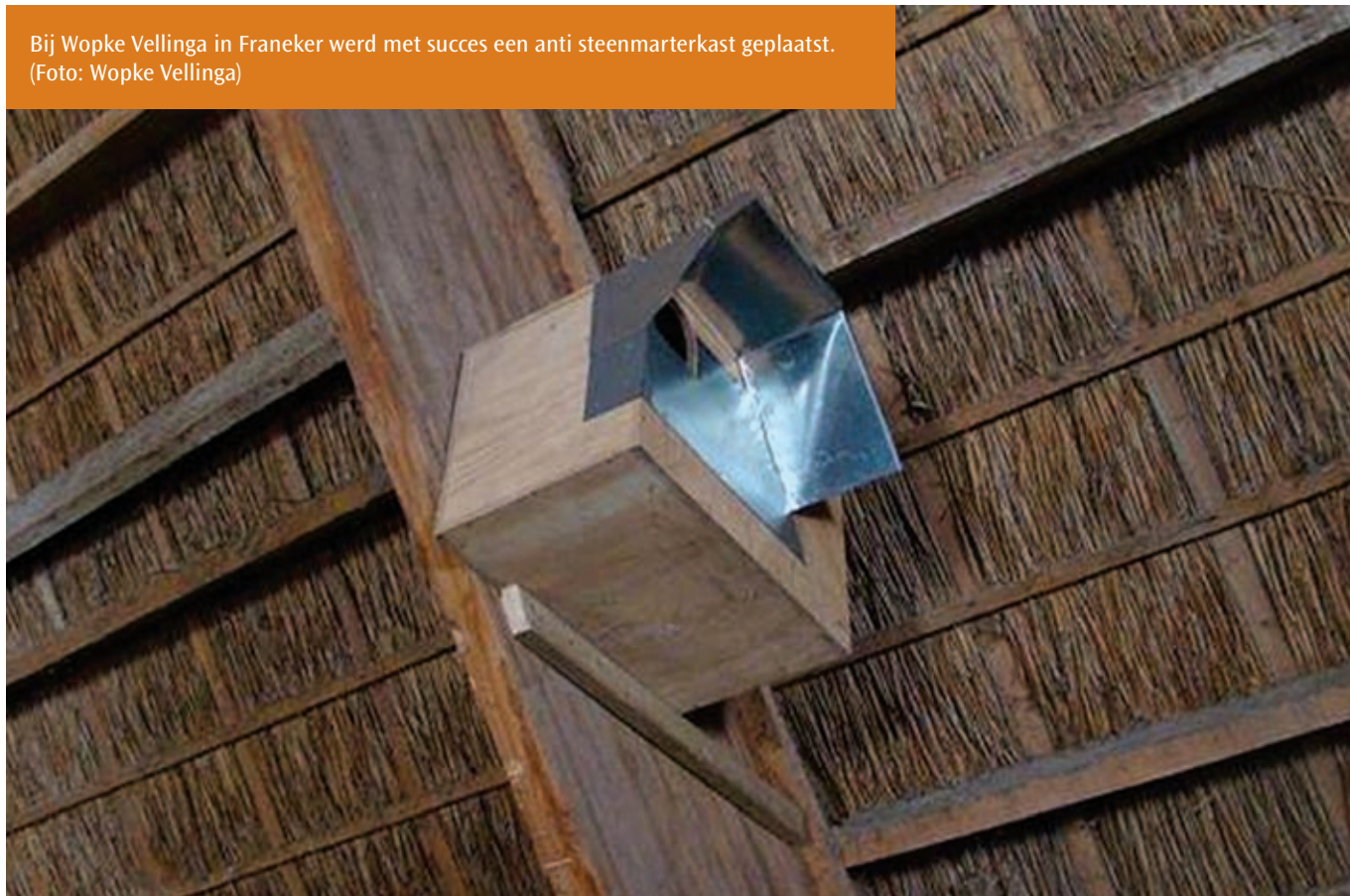
In Franeker vlogen vier jongen succesvol uit, terwijl de steenmarter in de schuur aanwezig was.

In Tzummarum, waar ook steenmarters aanwezig waren, heeft de boer zelf

maatregelen getroffen door de nestkast met een katrol vrij in de nok van de schuur te hangen. Bij nestcontrole liet men de kast op de grond zakken.

Ook hier vlogen vier jongen succesvol uit. ■

Bij Wopke Vellinga in Franeker werd met succes een anti steenmarterkast geplaatst.
(Foto: Wopke Vellinga)

Drenthe

Tekst: Frans Geene

Eén van de regiocoördinatoren, Jos van der Meer, deed onderstaande bijzondere melding.

“In Eexterveen plaatsten we in 2006 in een losstaande landbouwschuur een nestkast, op verzoek van de eigenaar die geregeld een kerkuil zag zitten op de vensterbank van een hoog raam.

In 2007 bleek dit een prima keuze. Het paartje produceerde twee broedsels met samen 17 eieren en uiteindelijk elf uitgevlogen jongen. In 2008, duidelijk een slecht muizenjaar, waren er vier eieren en drie uitgevlogen jongen.

Maar dan wordt het 2009.

In mei/juni werd een enkele keer één uil in de schuur waargenomen. Bij de eerste kastcontrole op 11 juni bleek in de kast geen uil en geen sporen van een broedsel aanwezig te zijn, maar wel... dode muizen.

We hebben er 23 verwijderd.

Voorlopige conclusie: waarschijnlijk is het vrouwtje dood, het mannetje laat met het brengen van de muizen zien dat er genoeg muizen in zijn territorium zijn en dat hij zeer bekwaam is in het vangen daarvan.

Op 31 juni blijkt de kast echter weer vol te liggen met muizen. In alle stadia van ontbinding tot zeer verse, lagen er zeker dertig. Inmiddels hadden we contact gezocht met een kerkuildeskundige. Hoewel een dergelijke situatie zich natuurlijk wel vaker voordoet, heeft tot nu toe niemand ooit gemeld dat een gefrustreerd mannetje meer dan tien muizen bracht bij een afwezig vrouwtje.

Op advies van de deskundige lieten we de muizen liggen en dat lijkt ook logisch, want meneer mocht eens denken dat mevrouw de geschenken in dank had aanvaard! Begin september was er een uil in de kast aanwezig met nog wat resten van muizen maar geen verse.

Of zijn nieuwe vrouwelijke hiervoor verantwoordelijk was of dat hij nog op zoek was, weten we niet, we moeten wachten op het volgende broedseizoen.” ■

Twente

Tekst en foto: Rudi Lanjouw

Een nieuwe broedlocatie op de Oldenzaalse Stuwwal

In de winter 2003/2004 werden twee kerkuilen waargenomen bij een schuur op de Oldenzaalse Stuwwal. De schuur staat in een zeer afwisselend landschap met akkers, weilanden en wallen. Op de akkers wordt winterrogge verbouwd.

In de weilanden zijn weidepoelen aangelegd. Verder worden de weilanden redelijk extensief beheerd en niet allemaal tegelijk gemaaid. Hierdoor is er voor een kerkuil altijd wel een geschikte plek om een muis te vangen. In de directe nabijheid van de broedlocatie grazen vrijwel het hele jaar pony's.

In het voorjaar van 2004 zijn in deze schuur twee kasten geplaatst, beide aan de binnenkant van de schuur tegen de gevel met de uitgang direct naar buiten. Nog hetzelfde jaar maakten de uilen gebruik van een van de kasten.

Helaas is het niet tot een broedgeval gekomen doordat de achterkant van de kast er tijdens een storm in het voorjaar is uitgewaaid. De achterwand is direct verstevigd. De andere kast was in gebruik genomen door een holenduif.

In 2005 en 2006 zijn geen uilen bij de schuur waargenomen. Wel kon in 2005

een broedend paar (op een andere en nieuwe locatie: vijf jongen die waarschijnlijk zijn gepepreed) worden vastgesteld op een afstand van 500 meter. In 2006 kon op een afstand van 1 km een paar worden vastgesteld.

De verwachtingen waren hoog gespannen toen in het voorjaar van 2007 ontlastingsvlekken werden ontdekt. Groot was de teleurstelling toen een torenvalk er ongeveer een dag voor uittrok om de kerkuil te verjagen uit zijn kast. Toen de kerkuil zijn toevlucht zocht tot de andere kast en de torenvalk doorging, zijn er twee kasten bij geplaatst, waarvan een in de schuur. Tot een broedgeval is het niet meer gekomen. In maart en april was enkele malen per week een roepende kerkuil te horen.

Begin maart 2008 werden twee kerkuilen waargenomen die uit een van de kasten kwamen. Het aantal kasten (4) moest nu groot genoeg zijn om de kerkuil een goede broedplaats te bieden. Uiteindelijk konden vijf jongen worden geringd.

Ondanks het feit dat 2009 een zeer slecht muizenjaar was, wist het paartje drie eieren te produceren. Twee eieren hadden wel een vrucht, maar zijn niet uitgekomen. Uit het derde ei kwam wel een jong. Gezien de tegenvallende resultaten van andere broedparen in Twente een behoorlijke prestatie. ■

Uitzicht vanuit het uitvlieggat aan de achterkant van de schuur.

Achterhoek Noord

Tekst: Eddie Oosthof/Anton Meenink

Foto's: Hans Menop

Vreemde gast aan tafel

Fotograaf en melkveehouder Hans Menop bouwde in de zomer van 2008 een mooie opstelling om 'zijn' kerkuilen te kunnen fotograferen. Een kippenhok-raam diende als uitvliegopening.

Daarachter maakte hij een ingewikkeld bouwsel met een kuip waarin hij een paar muizen, van eigen kweek, deed. Hieruit konden de uilen de muizen oppikken zonder daarvoor veel moeite te hoeven doen.

De bedoeling was dat ze vervolgens door het raam van het oude kippenhok naar buiten zouden komen, zodat hij ze vanaf de tegenover gelegen hilde kon fotograferen.

's Avonds voor het melken deed Hans de muizen in de kuip; na het melken, om een uur of acht, negen, ging hij zitten wachten tot er leven in de brouwerij kwam. Twee avonden wachtte hij, maar er gebeurde niets en de derde avond ook niet. Dat was toch wel wat vreemd, want de opstelling was uitgebreid getest en ook al door de uilen gebruikt om hun jongen te voeren.

Op 1 augustus bedacht Hans dat hij maar eens eerder op de avond moest gaan posten en toen ontdekte hij dat al om half acht een uil de muizen kwam halen. Eerder die zomerweek had hij al wel gemerkt dat er ruzie was tussen 'zijn' uilen en een 'vreemde gast' (geringd en dus niet thuis horend op de boerderij, waar de uilen immers niet geringd waren). De vreemde uil bedelde af en toe mee met de jongen op de boerderij, maar werd niet getolereerd door hun ouders.

Nu bleek dat de geringde vreemdeling zo slim was om eerder te komen dan de huisuilen, om zodoende zonder tram-melant te kunnen eten.

Uiteindelijk lukte het Hans om de 'vreemde gast' vaak te fotograferen om zo het ringnummer af te kunnen lezen. Hij waarschuwde op 14 september Anton Meenink en toen bleek dat deze uil een jong was dat op 10 juli door Anton was geringd in Eibergen, negen kilometer verderop. In Barchem, had hij zijn tafeltje dekje gevonden!

De kostganger moest menig robbertje vechten, echter niet zonder kleerscheuren, want op één van de foto's van Hans was te zien dat hij een oogbeschadiging had opgelopen tijdens alle schermut-selingen. Dat oog was overigens drie weken later weer geheel genezen. ■

De geringde vreemde gast.

Een prachtige scène in het kippenhokraam.

Achterhoek Liemers

Tekst: Maarten Hageman

En dat vliegt maar...

Het ringen van vogels levert een schat aan informatie op over trekgedrag, overleving, leeftijd, etc. Soms levert dat informatie op die wetenschappelijk misschien niet zo interessant is maar toch leuk te vermelden, vooral als het gaat om de uilen die je zelf hebt geringd.

Een kerkuil die op 10 juni 2008 als nestjong werd geringd door Johan Arentsen in de Achterhoek, werd op 15 februari 2009 dood gemeld uit Polen op een afstand van 558 km. De kerkuil werd teruggemeld als verkeersslachtoffer en was korter dan een week dood.

Op 4 april 2008 kwam het bericht van de ringcentrale dat een kerkuil met ringnummer 5.262.101 'vers' dood was gevonden in Weerselo (Overijssel). Verkeersslachtoffer (hoe kan het ook anders). De afstand was 69 km.

Deze uil werd door D. Westra geringd bij Duiven op 9 juni 1990 in een nest met zes jongen. Deze uil is dus bijna 18 jaar oud geworden. Leuk detail (zie afdruk van het formulier).

Reeds op 18 augustus 1993 en 13 juni 1994 werd deze kerkuil levend gecontroleerd in een nestkast als man.

En dit was toen ook al in Weerselo op een afstand van 68 km. Over plaats-trouw gesproken!

Een bijzondere kerkuil is die met ringnummer 5.321.737. Deze uil werd op 25 juni 1998 door Dick Langwerden als nestjong in Wehl geringd. Tijdens een wintercontrole op 23 februari 2002 werd hij voor het eerst gecontroleerd in Loil aan de Truisweg op 6 km afstand door M. Hageman.

Ook op 11 januari 2003 zat deze uil weer in dezelfde nestkast in Loil. Op 12 maart 2005 zat hij ook in Loil, maar nu was hij een paar honderd meter verhuisd naar de Doesburgseweg. Vervolgens werd hij op dit adres gecontroleerd met een broedend vrouwtje op 19 juni 2006, 21 juli 2007 en 14 juli 2008.

In 2009 verhuisde meneer wederom naar de Truisweg. In al die jaren lag er een hoop eieren in de kast, maar geen enkele keer zijn er jongen uit de eieren gekomen. In ieder geval heeft onze kerkuil in de periode 2006 t/m 2009 twee verschillende partners, maar er zijn geen enkele keer jongen uit voortgekomen. Het lijkt er dus verdacht sterk op dat het mannetje onvruchtbaar is. ■

De gegevens van het meldingsformulier m.b.t. ringnummer 5.262.101, waarop te zien is dat deze kerkuil maar liefst 18 jaar oud is geworden.

COMMENTAAR	
VINDGEGEVENS:	
VINDDATUM	04 apr 2008 (nauwkeurig tot op de dag)
VINDPLAATS	WEERSELO
VINDPROVINCIE	OVERIJSSSEL
COORDINATEN	NEDERLAND/NETHERLANDS/PAYS BAS/HOLLAND 253 486 Amersfoorts coördinaat
VOGELSOORT	KERKUIL ring NIET ingezonden / vinder bevestigt de vogelSOORT
GESLACHT	onbekend
LEEFTIJD	leeftijd niet opgegeven
CONDITIE	dood, korter dan 1 week
HOE/WAARDOOR	gevonden; wel iets bekend over de vogel of resten er van eerder gemeld
COMMENTAAR	
AFSTAND	69 KM
RICHTING	50 GRADEN
VERSTREKEN TIJD	6509 DAGEN
Ref	03 jun 2008

Veluwe

Tekst: Harry van Diepen

Uilenbord (ûleboerd) op ware grootte

Bij uilenborden denkt men direct aan de fraaie witte met zwanenhalzen versierde borden in Friesland. Maar ook in de rest van Nederland komen ze voor als gevelafwerking van meestal een rieten dak.

Langs de Bandijk in Terwolde staat een aantal monumentale boerderijen die stukje bij beetje gerestaureerd worden in het kader van het Terwoldse Bandijkproject. Bij de witte woonboerderij het Swarte Peert waren dit jaar de uilenborden aan de beurt om gerestaureerd te worden. De bewoner wilde graag een uilenbord met een invlieggat en een uilenkast er achter. Willem Penninkhof, restauratieadviseur van DijkhofBouw te Klarenbeek nam contact met ons op voor advies. Inmiddels is het geheel gerealiseerd.

Op 12 september 2009 was het Bandijkproject een onderdeel van de Nationale Open Monumentendag. Speciaal voor deze dag had Willem het bord met kast op ware grootte nagebouwd om het te tonen aan het publiek. Naast een stand van www.bouwstarters.nl met jonge bouwvakkers, die meegewerkt hadden aan de restauratie, waren ook wij met een kerkuilenstand aanwezig.

Het was een prachtige dag met veel belangstellende bezoekers.

Op de landelijke Uilendag 2009 in Meppel was het uilenbord ook op ware grootte te zien en trok veel belangstelling van de aanwezige uilengasten.

Uilenborden in de gemeente Voorst (Gld.)

Tekst: Miriam Schneiders, beleidsmedewerker monumenten en cultuurhistorie gemeente Voorst

Het uilenbord is een driehoekig houten schot op de samenkomst van twee lange dakvlakken en één aan de korte zijde, het wolfseind. In het uilenbord bevindt zich een luchtgat, het zgn. uilengat. Uilenborden zijn vooral bekend in Friesland maar komen ook voor in andere delen van Noordoost-Nederland en het

aangrenzende Duitsland.

In de gemeente Voorst zijn in 1996 de uilenborden geïnventariseerd. Voorst is een uitgestrekte plattelandsgemeente, die bestaat uit 12 dorpen. Zij vormt het groene hart tussen Apeldoorn, Deventer en Zutphen. De IJssel bepaalt voor een groot deel de gemeentegrens. De inventarisatie, die bestaat uit afbeeldingen - foto's - van uilenborden, is gedaan door de heer L. Sevenster, destijds lid van de monumentencommissie Voorst.

Daarnaast is ook gebruik gemaakt van het fotoarchief van de Oudheidkundige Kring Voorst (OKV).

Totaal werden 85 uilenborden aangetroffen. De locaties van deze borden zijn vastgelegd op topografische kaarten.

Een adressenlijst geeft aan de naam van het huis of boerderij. Een tweede lijst vermeldt de plaats van het uilenbord aan het object en, voor zover dit bekend was, de leeftijd van het uilenbord.

Vervolgens zijn alle uilenborden gedocumenteerd op foto.

Belangrijker in dit verband zijn de bijzonderheden van het uilenbord. Heeft het bord wel of geen uilengat, wat is de leeftijd, is het wel of niet origineel en in welke staat verkeert het. Opvallend is dat de meeste uilenborden in goede staat verkeren. Essentieel is of een bord een uilengat heeft. Slechts 16 uilenborden hebben een uilengat.

Het gat varieert van rond, tot ovaal en/of ruitvormig.

Meestal bestaat het uilenbord uit een oorspronkelijke en sobere variant, een driehoekig houten bord op het wolfs-eind van het rieten dak. Vaak werd die plek 'dichtgedekt' met een bundeltje

De burgemeester komt kijken.
(Foto: Willem Penninkhof)

stro. Deze sobere uilenborden, opgebouwd uit planken, zijn in tegenstelling tot vroeger nu vaker wel geschilderd, geteerd of met carbolineum bewerkt.

De meeste uilenborden worden bekroond met een alleenstaande makelaar als nokversiering, een vierkant houten paaltje met scherpe punt.

Echte geveltekens zoals we die in Twente zien, de houten met symbolen versierde plankjes die de nok versieren, zijn zeer beperkt aangetroffen; een enkele met de levensboom met zonnerad en kruis, of met bloem- en kelkvormen. Rijkere en oorspronkelijk Friese versieringen, zoals die van de makelaar met twee ruggelings aanleunende zwanen met gebogen hals, zijn niet aangetroffen.

Wel zag een enkele creatieve geest kans om in het uilenbord de zwaailamp van een alarminstallatie aan te brengen.

Waarom inventariseren?

Daar waren verschillende redenen voor, zoals het belang van kennisverwerving voor onderhoud of restauraties van monumenten, cultuurhistorische verdieping en als aanvulling op het gemeentelijke monumentenarchief.

Dat de uilenborden een bijzondere cultuurhistorische waarde hebben en van belang zijn voor het gebouw blijkt uit het feit dat voor de instandhouding ook de uilenborden gesubsidieerd worden.

Bij aanwezigheid van kerkuilen wordt geadviseerd contact op te nemen met een kerkuilenwerkgroep. ■

Het uilenbord in de gevel.
(Foto: Willem Penninkhof)

Uilenbord met decoratief gevelteken.
(Foto: L. Sevenster)

Tekst en foto: Allan Liosi

Kerkuilenpull verplaatst naar kast met oudere jongen

Tijdens een kerkuilenkastencontrole op 29 juni 2009 vonden we in één van de kasten een kerkuilenbroedsel. Van de drie jongen leefde er helaas nog maar één. De dode pulli waren 'vers' dood, dat wil zeggen, hooguit een dag of twee. De leeftijd van de jonge kerkuilen varieerde tussen bijna vijf en zes weken. Van de dode jongen was er één van zes en één van bijna vijf weken oud. Het levende jong was ruim vijf weken.

De omstandigheden op de locatie waren in de loop der jaren veranderd, zodat de kerkuilenkast niet meer op een optimale plaats hing. De kast stond voor een dagdeel in de zon en daardoor werd het veel te warm in de kast.

Dit in combinatie met een voor de kerkuilen voedselarm jaar, is waarschijnlijk voor twee kerkuilenjongen fataal geworden.

Het derde jong stond daar tussen de dode jongen en het zag er niet goed voor hem uit. Als we het jong in die kast zouden laten zitten, was hij vrijwel zeker overleden.

We besloten hem dan ook te verplaatsen. De kast stond overigens op de nominatie om verplaatst te worden, in verband met het verlengen/uitbreiden van de schuur. Het jong moest dus naar een andere kast. Rees de vraag, waar hebben we een kerkuilenbroedsel, het liefst in de buurt, met jongen van ongeveer dezelfde leeftijd als dit jong?

We wisten in die omgeving alleen van een broedsel met drie kerkuilenjongen, die wij eerder die dag hadden geringd. Zij waren wel enkele weken ouder dan dit jong. Tussen de zeven en acht weken.

We hadden al eerder jonge kerkuilen naar andere nesten verplaatst (omdat de omstandigheden dat vereisten), maar altijd bij jongen van ongeveer dezelfde leeftijd. Dit kerkuilenjong was enkele weken jonger dan de jongen in het 'gastnest' en een verplaatsing met zo'n duidelijk leeftijdsverschil hadden we nog nooit eerder gedaan. Echter gezien het feit dat alle andere verplaatsingen succesvol waren verlopen, besloten we het toch te doen. Na overleg met de twee eigenaren waar de nestkasten hingen, verhuisden we het jong.

De jongen in het 'gastnest' waren goed gevoed. Tijdens het ringen om 13.00 uur wogen zij 346, 366 en 394 gram, kenne-

lijk was er genoeg te eten op die plek. Ze gedroegen zich zeer agressief. Toen wij om 17.00 uur het 'gastjong' in hun kast plaatsten, viel één van hen mij aan. Het jong zetten we in het deel van de kast waar op dat moment geen jongen waren. Zouden zij en de oudervogels hem accepteren?

Twee weken later op 13 juli 2009 controleerden we de kast weer om te kijken of alles goed was verlopen.

Enkele uilenkoppies keken mij aan, ik telde er vier. Ons kerkuilenjong zat tussen de andere grote jongen. Hij was herkenbaar want het was de enige met nog dons op de borst, terwijl de anderen een compleet verenkleed hadden.

De jongen zagen er prima uit en waren in een optimale conditie. Het is dus de moeite waard geweest om het jong hier naartoe te brengen en wij waren weer een ervaring rijker.

Drie en een halve maand later, op 31 oktober 2009, bij een controle om de kast schoon te maken bleken alle vier jongen te zijn uitgevlogen. ■

Het jong achter in de hoek met dons op de borst is 'ons' jong, twee weken na de verhuizing.

© A.M. Liosi '09

Utrecht en Betuwe West

Tekst: Paul Hendriks

Jubileumboek in de maak

Een goed bericht is dat het benodigde bedrag van 10.000 euro is gerealiseerd voor het jubileumboek ter gelegenheid van 25 jaar kerkuilbescherming in onze regio. De sponsors die dit mogelijk hebben gemaakt zijn: Elise Mathilde Fonds, Stichting KF Hein Fonds, Prins Bernhard Cultuurfonds Utrecht, Vogelbescherming Nederland, Nationale Postcode Loterij, Landschap Erfgoed Utrecht.

kfHein, fonds

Prins Bernhard Cultuurfonds

Vogelbescherming NEDERLAND

Het jubileumboek wordt niet perse geschreven/samengesteld voor door-gewinterde ornithologen, maar voor mensen met een heel wisselende achtergrond, die een passie hebben voor de kerkuil of het gebied waar ze de kerkuil in de gaten houden. Het belooft een gemakkelijk leesbaar boek te worden, dat bij de 'gemiddelde' kastenbezitter op tafel ligt; bijvoorbeeld om te zien hoe oud de jonge uilen nu zijn in de schuur.

Het is mede bedoeld om de belangstelling voor de kerkuil warm te houden, uit te dragen, om zo continuïteit in de bescherming van de soort te waarborgen. Er is ruim plaats voor de ongeveer vijftien delen van regio 13, Utrecht en Betuwe West, om iets te laten zien over de afgelopen 25 jaar (langer of korter.) Vooral opgeluisterd met lokale anekdotes en regionale verhalen, zodat iedereen binnen onze regio zich in het boek kan herkennen of terugvinden.

Verder wordt aandacht gegeven aan een stukje historie, aan de opbouw van het beschermingswerk, regionaal, maar wel passend in het landelijke netwerk; feiten in de vorm van aantallen over de afgelopen jaren, grafieken, verspreidingskaarten.

Een deel zal de broedbiologie van de kerkuil beslaan met veel mooie en grote foto's, ringwerk, braakbalpluisresultaten, verspreiding kleine zoogdieren. Er zijn ook ideeën om het boek eventueel uit te breiden met een pluiskaart om zo ook gemakkelijk op scholen gebruikt te kunnen worden voor natuureducatief werk. En meer... ■

Noord-Holland

Tekst en foto: Luc Smit en Reinder Dokter

Vijfling op een paal

Al enkele jaren staat er een nestkast voor de kerkuil op een paal aan de rand van een weiland. Niet dat er ooit een kerkuil in heeft gebroed... In het voorjaar broeden er meestal Nijlganzen in, die worden opgevolgd door een paartje holenduiven die er wat later in het jaar hun kroost in grootbrengen. De kast heeft dus zeker wel bekijks en nut voor vogels. Gedurende enkele avonden hoorde de eigenaar van de kast een raar gesis uit zijn paalwoning komen. Hij ging maar eens op onderzoek uit. Toen hij de kast naderde, vlogen er twee uilen uit.

Hij bleef stil staan om af te wachten wat er ging gebeuren.... en er gebeurde zeker wat, na enkele tellen landde één van de uilen op zijn hoofd... om vervolgens even verderop in het gras te landen. Het leek een kerkuil te zijn. Het gesis uit de kast was niet van de lucht.

Uilen in een nestkast buiten op een paal was volgens hem wel bijzonder en hij besloot de plaatselijke kerkuilenwerkgroep in te schakelen.

Zij kwam de volgende ochtend en constateerde dat het inderdaad kerkuilen betrof. Af en toe keken er drie uilenkoppies uit de kast. De mensen van de kerkuilenwerkgroep bereidden snel een ringactie voor omdat de uiltjes al vliegvlug waren. Op woensdagmiddag klommen ze naar de kast (normaal gesproken binnenwerk maar nu een 'buitenklus'). De paal was hoog en nogal wankel, dat maakte de operatie extra apart. Er waren vijf prachtige jonge kerkuilen, witte borst met zwarte stippen. En het was bijzonder dat ze alle vijf nog in de kast zaten omdat ze al behoorlijk groot en vliegvlug waren. Het oudste jong was 73 dagen oud, de jongste 58 dagen. Ze waren allemaal in zeer goede conditie. Dat betekende dat er voldoende voedsel was aangevoerd ondanks de slechte muizenstand. De eigenaar van de kast is erg blij met het resultaat, een vijfling. Na jaren wachten eindelijk succes met de paalwoning! ■

Vijfling op een paal.

Zuid-Holland

Tekst en foto's:

kerkuilenwerkgroep Goeree Overflakkee

Honderdste nestkast in 2010 op Goeree Overflakkee

In 1992 zijn, in het kader van het beschermingsplan voor de kerkuil van vogelbescherming, de eerste nestkasten opgehangen op Goeree Overflakkee.

De kop van het eiland was van begin af aan het zwaartepunt. "Omdat daar de biotoop het beste voor de kerkuil is", zo dachten de leden van de in datzelfde jaar gestarte kerkuilenwerkgroep Goeree Overflakkee.

Dat eerste jaar werden er direct al 27 kasten geplaatst. In de loop der jaren heeft het plaatsen van nestkasten steeds prioriteit gehad zodat in 2010 daar zeer waarschijnlijk de honderdste kast geplaatst zal worden.

Bij het plaatsen van de nestkasten ging de werkgroep, op grond van de algemene informatie, er vanuit dat een nestkast voor de kerkuil altijd zo hoog en donker mogelijk geplaatst moest worden. In de loop van de jaren hebben we dat beeld op grond van eigen ervaring wel wat bijgesteld.

Vanaf 1996 worden ook kasten in open kapschuren geplaatst.

Experimentele buitennestkast

In 2009 is op Goeree Overflakkee ook een experimentele buitennestkast geplaatst.

Enige jaren geleden heeft de kerkuilenwerkgroep een tekening van een nestkast aan iemand gegeven, die daar belangstelling voor had. Deze man heeft aan de hand van de tekening een werkelijk schitterende nestkast gemaakt. Het leek wel een poppenhuis met al die geschilderde voorstellingen er op.

Hij heeft deze kast, bleek veel later, voor zijn huis in een hoge populier geplaatst. Jaren is aan deze kast door de kerkuilenwerkgroep geen aandacht geschonken. Totdat zij vorig jaar bij controleactiviteiten min of meer toevallig de kast in de kale populier zagen hangen. De eigenaar van de kast was een aantal jaren geleden overleden en de kast hing nu dus helemaal onbeheerd.

Bij controle van de kast bleek het deksel te zijn verdwenen en de kast lag vol met takken. Duidelijk het werk van de kauw. Maar nieuwsgierig als we waren, hebben we de kast schoon gemaakt.

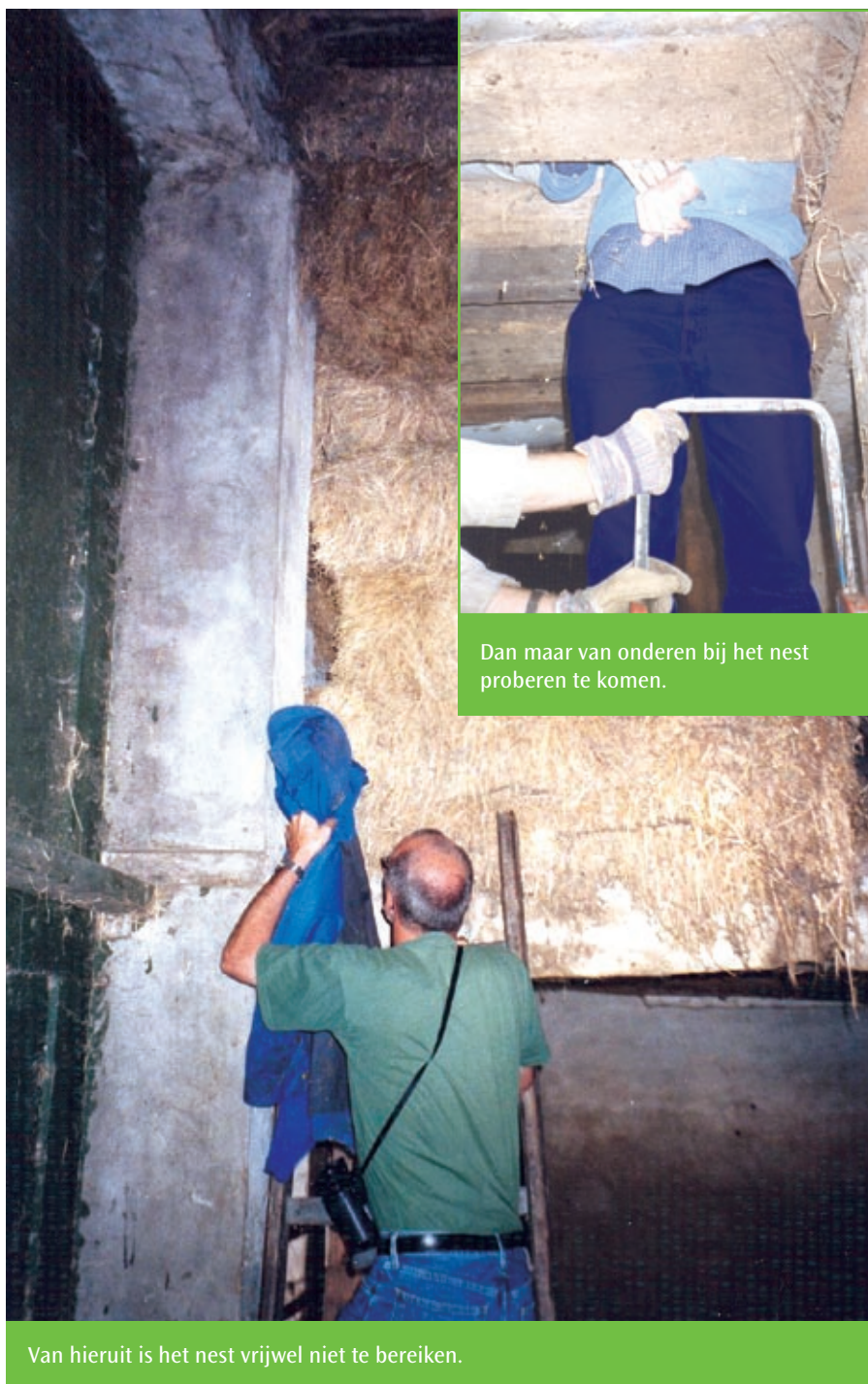
Tot onze verbazing lag onder in de kast een laag van ongeveer tien centimeter aan kerkuilenbraakballen. Die zelfde dag hebben we de kast voorzien van een nieuw deksel en hebben we ons voorgenomen om deze kast de komende tijd scherp in de gaten te houden.

Mede aan de hand van deze ervaring hebben we besloten nog een buitencast te plaatsen. Speciaal voor dit doel heeft de werkgroep een kast met een flinke inlooppijp gemaakt en deze behandeld, zodat hij buiten kan worden opgehangen.

De locatie van de kast is met zorg uitgezocht. Je wilt natuurlijk voorkomen dat zo'n grote nestkast te veel in het zicht hangt. Met Natuurmonumenten is de afspraak gemaakt dat de nestkast in een eik achter hun werkschuur geplaatst mocht worden. Daar is geen publiek toegestaan en de locatie is uitermate geschikt voor de kerkuil.

Nestkast van stro

Het eerste broedgeval van de kerkuil dat door de kerkuilenwerkgroep werd geconstateerd was niet in een door ons geplaatste nestkast.

Dan maar van onderen bij het nest proberen te komen.

Van hieruit is het nest vrijwel niet te bereiken.

Ma vliegt uit.

In een koeienschuur in Goedereede, waar overigens keurig een nestkast hoog in nok hing, broedde de kerkuil in het stro. In de hoog opgestapelde strobalen was een gangetje tussen de buitenmuur en de strobalen ontstaan. Dit gangetje was zo'n vier meter diep.

Sinds de ontdekking van deze broedlocatie door de eigenaren heeft daar de kerkuil nu bijna vijftien jaar achtereen gebroed. De laatste jaren - gelukkig voor de werkgroep - in de nestkast.

Jonge kerkuilen uit een nestkast halen om ze daarna te ringen, vergt een bepaalde handigheid maar is te doen. Maar wat als ze in een vier meter diep gat zitten?

Meestal hadden we geluk en konden we ringen in een periode van het jaar dat er relatief weinig stro in de schuur lag. Maar er was een keer een broedgeval

in een periode dat de schuur vol lag met stropakken. Omdat het stro op een zoldertje lag boven de koeienboxen lag het voor de hand de jongen dit keer van onder uit de strogang te halen.

Probleem was hierbij om de juiste plek te vinden waar de jongen zaten.

Aan het eind van de gang, tegen de achtermuur, was onze gedachte. Dus het gat werd ongeveer een meter voor het eind van de gang gemaakt. Na ruim een uur zwoegen en plukken aan het stro, hadden we het gat.

Het volgende probleem diende zich aan. Je arm is niet lang genoeg om langs een pak stro te steken en er vervolgens boven op te voelen naar de jonge kerkuilen.

Er zat niets anders op dan het gat zo groot te maken, dat er iemand met z'n torso in kon. Eerst met een zaklamp en een spiegel in de gang de jongen gelokaliseerd.

Die bleken ruim een meter terug in een ruimte tussen de stropakken te zitten. Er zat niets anders op dan dat er iemand met z'n hoofd omhoog in de nestgang getild moest worden, met zijn armen vooruit, om zodoende bij de jonge kerkuilen te komen.

Nou weet ik niet of alle lezers van dit stukje wel eens met hun neus in een nestkast van de kerkuil zijn geweest als die half vol ligt met braakballen.

Het is aan te raden om dan een gasmasker op te zetten, zo'n geur hing er, maar dan versterkt, ook in deze nestgang.

Dat hield in dat de held, die de jongen ging pakken, telkens maar kort boven kon blijven.

Na ruim drie uur werken hadden we de jonge kerkuilen te pakken zodat ze geringd konden worden. ■

Noord-Brabant

Tekst en foto: Joost Nijkamp, Den Bosch

Afscheid van Gerard van der Kaa

Gerard van der Kaa is gestopt met het coördinatorschap en het uilenwerk. Nu weer ervaren wij hoeveel werk hij heeft verricht.

Het bijhouden van zijn eigen kasten, lid van de redactieraad, schrijven van stukjes, coördinator van Noord-Brabant en niet te vergeten zeer actief als ringer, waarbij soms tot meer dan 300 ringen in een seizoen werden aangebracht, inclusief de administratie en de terugkoppeling naar het Vogeltrekstation. Bravo en bedankt!

Het seizoen begon redelijk, maar al gauw bleek dit een daljaar voor Brabant te worden. Veel kerkuilen hebben niet eens eieren gelegd en als dit wel zo was dan verlieten ze voortijdig het nest. De muizen lieten het in mei en juni afweten, zodat voedsel een probleem werd. Toch werden er in september en oktober weer halfwas jongen gemeld bij minstens vier paren, waarmee mogelijk de muizenstand zich weer herstelde en er weer hoop is voor het aankomende jaar 2010. Aansluitend werden tijdens de door mij uitgevoerde ganzen- en zwanentellingen in januari, februari en maart steeds meer muizenholletjes op de taluten van dijken gezien, met soms 25-30 stuks per m². Blijft nog wel de vraag hoe de kerkuilen de afgelopen winter met relatief veel sneeuw zijn doorgekomen. ■

Gerard van der Kaa in actie.

Limburg

Tekst: Henk Beckers

Foto: Rein Hofman

Val van vier meter overleefd

De winter van 2008-2009 was zeker voor onze contreien zeer streng te noemen, kort (ongeveer drie weken), maar hevig. Temperaturen van -15 tot -18 °C. met een fors sneeuwdek. Dat dit gevolgen zou hebben voor de uilen, in het bijzonder de kerkuilen was duidelijk.

Gelukkig was niet alles malaise. Zo zijn er altijd leuke en onverwachte gebeurtenissen zeker met kerkuilen. Op 30 juni jl. kwam er via allerlei omzwervingen (zelfs vanuit Frankrijk) een

telefoontje, dat er in een schuur van een manege vier kerkuilen in het zand lagen.

Bij de enigszins afgelegen oude boerderij aangekomen, zagen we in een door de eigenaresse gemaakt 'nestje' van stro vier kerkuilen liggen, de jongste amper drie dagen oud. Ongelofelijk dat de jongen - zeker de kleinste - de val van zeker vier meter overleefd hadden. Gelukkige omstandigheid was het droge en vooral rulle zand in de manege.

De jongen waren door de enorme hitte op het dak rond die tijd vermoedelijk gaan lopen en langs de openingen in het tempex naar beneden gevallen. Gelukkig niet op elkaar.

Bij nadere controle van nestplaats vloog er een adulte kerkuil weg en vonden we twee niet uitgekomen eieren (koud) en twee muizen.

Na kort beraad werd er besloten een kast in de nok van de schuur aan de muur te bevestigen niet ver van de 'natuurlijke' nestplaats. De jongen en de muizen werden erin gezet en nu maar hopen dat alles goed kwam.

Begin augustus hebben we op deze schitterende, met heggen en ruigte omgeven boerderij drie kerngezonde weldoorvoede jongen geringd.

Met dank voor de inzet van allen die hierbij betrokken waren. ■

Zeeland

Tekst en foto's: Peter Boelee
(www.natuurbelevenis.nl)

Wat men al niet doet om steenuiltjes te behouden...

Op Zuid-Beveland vlakbij Heinkenszand stond een oude verwaarloosde boerderij met een hoogstam boomgaardje. In mei 2007 zijn hier door de auteur van dit artikel steenuilkasten geplaatst in twee oude perenbomen. Een jaar later al zat in één van de kasten een jong steenuilvrouwtje op drie eieren (ze was in 2007 op 2 km afstand als nestjonge geringd). Helaas mislukte dit broedsel. Inmiddels was de oude eigenaar van het boerderijtje overleden en hadden de erfgenamen plannen om naast de oude boerderij een nieuw woonhuis te bouwen met een grote schuur, omdat men van doel was op deze plek Zeeuwse trekpaarden te gaan fokken. Hiervoor was het noodzakelijk om de boomgaard te rooien.

Tegen alle adviezen in dat oude hoogstambomen niet verplant kunnen worden, besloten de nieuwe eigenaren dat toch te proberen, om zo hun steenuilen te behouden. Met behulp van twee grote kranen werden drie hoogstam perenbomen verplaatst.

Op zich is een perenboom eigenlijk niet zo geschikt voor een steenuilkast, de meeste takken staan verticaal, dus kunnen de nog niet vliegvlugge jongen moeilijk in de boom rond klauteren en is er grote kans dat ze uit de boom vallen.

Maar op dit erf waren na het rooien van de andere hoogstambomen, alleen deze drie perenbomen nog beschikbaar.

Op 20 april 2008 is één van de kasten teruggeplaatst, de andere kast werd in een (nog geheel kale) boom die wat dichterbij het nieuwe woonhuis in aanbouw stond, geplaatst. Aangezien het broedseizoen van steenuilen al was begonnen, is daar verder geen aandacht meer aan besteed.

Twee maanden later, op 26 juni, belde de eigenaar Peter Boelee om te vertellen dat er geluiden kwamen uit de kast in de begroeide perenboom. Met het vermoeden dat het waarschijnlijk om koolmezen zou gaan, opende laatstgenoemde de kast en zag tot zijn grote verbazing drie jonge steenuilen van ongeveer drie weken oud... Dat betekende dus dat deze steenuilen al een week na plaatsing van de kasten het eerste ei hadden gelegd.

De jonge uiltjes waren mager, misschien wel omdat er op het nieuwe nog kale erf niet veel voedsel te vinden was, de ouders hebben het waarschijnlijk van ver moeten halen.

Echter vijf dagen later, toen Adri Joosse de jongen wilde ringen, bleek de kast helemaal leeg te zijn. Wat bleek: de twee jonge steenuilen waren verhuisd en zaten in de andere boom met de tweede kast. Ze waren dus - zoals verwacht - uit de boom gevallen waarin hun broedkast stond en over een groot grasveld, waar het gras nog maar net ontkiemd was, naar de dichtstbijzijnde andere boom gelopen en daarin omhoog geklommen. Nummer drie werd later door de eige-

naren helemaal aan de andere kant van de bouwplaats voor de deur van de oude schuur gevonden. Hij werd kerngezond, maar mager, meteen met zijn familieleden herenigd.

Op 6 juni 2009 - nog onbewust van het resultaat van het verplaatsen van hun hoogstambomen - kreeg de familie Bal, van de KNNV (afdeling De Bevelanden), de waarderingsprijs 'De Ruige Anjer' die elk jaar uitgereikt wordt aan niet-leden die zich voor de natuur hebben ingezet. De voorzitter van de KNNV prees de familie voor hun besluit om tegen alle adviezen in de hoogstambomen te verplaatsen om zo hun steenuilen te kunnen behouden.

Later vertelde de familie Bal dat ze de drie jongen elke dag voor de kast hadden zien zitten en dat alle drie steenuiltjes gezond uitgevlogen zijn. Hopelijk leven ze nog lang en gelukkig... ■

Braakballen

Geweldige informatiebronnen

Tekst: Ger Snaak

Braakballen van kerkuilen zijn al heel lang een belangrijke kennisbron voor de verspreiding van kleine zoogdieren, met name muizen. Maar, er is meer. Op allerlei manieren proberen planten en dieren aan de bouwstenen voor eiwitten te komen: aminozuren.

Algemeen bekend is dat het plantje zonnedauw op de eiwitarme gronden kleine insecten probeert te vangen door een lijmstof af te geven die als kleine druppeltjes zichtbaar is.

Ook kerkuilkasten vormen door de aanwezigheid van veel muizenharen zo'n eiwitbron.

Omdat bij de vertering van eiwitten weer aminozuren ontstaan, zijn de niet verteerde muizenharen in braakballen belangrijk voor onder andere het kleine nachtvlindertje, de tapijtmot.

Tapijtmot (museumexemplaar). (Foto: m.m.v. Stichting TINEA)

Scherpe zwavelgeur

Elke controleur van een kerkuilenkast kent bij het openen van de kast wel de indringende scherpe zwavelgeur.

De geur duidt op de aanwezigheid van onder andere cysteine, een aminozuur dat in de muizenharen voorkomt.

In de cellen van de pigmentloze (witte) larve van de tapijtmot worden deze zwavelbevattende aminozuren gebruikt om er echte 'tapijtmotteneiwitten' van te maken.

Larven van de tapijtmot.
(Foto: Ger Snaak)

Onwetendheid

Onwetende braakbalverzamelaars bewaren de braakbalpartijen soms tijdelijk in een koelkast. Niets vermoedend doen de larven van de tapijtmot zich daar niet alleen tegoed aan de muizenharen, maar vreten zich ook door de plastic tassen heen.

Bij het openen van de koelkast ontgaat niemand dan de tientallen 'maden' van dat mooie motje.

Of wanneer de braakballen te lang in de donkere kofferruimte van de auto zijn bewaard, vliegen daar soms plotseling tientallen motjes rond die, zodra de klep is geopend, snel een veilig plekje zoeken en bewegingsloos de binnenwanden van de kofferruimte bezetten.

Tapijtmotten houden niet van licht. 's Avonds komen ze tevoorschijn, bij honderden verlaten ze de broedkast op zoek naar een partner, nieuwe braakballen, paardenhaar, vochtige wollen tapijten om opnieuw hun eieren af te zetten.

Albinohaarden

In de donkere kast van een kerkuil maken de larven van een tapijtmot geen pigmenten in hun huid.

Soms ontbreken ook de huidpigmenten bij prooidieren van de kerkuil als gevolg van een erfelijke afwijking.

Wanneer twee ouders een dergelijke afwijking hebben, ontstaan er ook witte dieren (albino's), soms meerdere dieren uit eenzelfde worp. Op deze manier kunnen er plaatselijk zelfs albinohaarden ontstaan. In 2009 was er ten westen van Emmen (Westenesch) mogelijksprake van een dergelijke haard: er werden op twee achtereenvolgende dagen drie albinomuizen gevangen (waarschijnlijk rosse woelmuizen), waarvan twee op dezelfde avond.

Emmen, 2009: albino (rosse woelmuis).
(Foto: Daan Rijkers)

Onderkaken van de tweekleurige bosspitsmuis: rubriceren na nauwkeurig meetwerk.
(Foto: Ger Snaak)

Braakbalonderzoek belangrijk

Kleuren spelen bij de soortbepaling van muizen vaak een belangrijke rol, maar lang niet altijd is dat betrouwbaar. Namen als tweekleurige bosspitsmuis (*Sorex araneus*) en driekleurige bosspitsmuis (*Sorex coronatus*) zijn zelfs verraderlijk en leiden gemakkelijk tot onjuiste determinaties. Het enige wat dan rest is schedelonderzoek. Braakballen van kerkuilen zijn hiervoor een belangrijk middel.

Braakbalonderzoek is, behalve een tijdrovende bezigheid, in de loop der jaren voor een aantal in Nederland voorkomende soorten nauwkeurig meetwerk geworden, waarbij het controleren van meetgegevens door meerdere personen wenselijk is (geworden), met name in een tijd waarin uitheemse zoogdierensoorten plotseling in braakballen opduiken. Braakbalonderzoek is daarom vaak precisiewerk, een klus dat tijd vergt.

Begrijpelijk dat veel mensen die braakballen hebben geleverd soms lang moeten wachten voor ze een overzicht ontvangen van de onderzoeksresultaten. ■

Beleef de Lente

Kerkuil krijgt hoofdrol in 'Beleef de Lente'

Tekst en foto's: Marc van Leeuwen

Na een aantal successeizoenen van het on line videoproject 'Beleef de Lente' van Vogelbescherming Nederland zijn dit jaar ook camera's geplaatst bij een kerkuilennestkast. Uilen doen het goed bij het publiek.

De steenuil heeft veel fans en nu volgen de oehoe en de kerkuil. Drie van de acht camera-opstellingen staan inmiddels bij uilennesten.

Dat gaat natuurlijk niet vanzelf en vergt gedegen voorbereiding.

Na een rondje controles langs kerkuilennestkasten in de provincie Utrecht werd daarom gekozen voor een plek waar al een paartje bij de nestkast aanwezig was en in voorgaande jaren ook gebroed is. Er was ter plaatse ook vooroverleg geweest met de bewoners,

Vogelbescherming en filmer Luc Enting die de opnames verzorgde en de locatie goedkeurde.

Vrijdag 26 februari was het zover en brachten we de camera's in stelling.

Op de kast

Bij aankomst op de locatie in de ochtend zat het uilenpaartje al keurig bovenop de kast te wachten op de dingen die komen zouden. Daardoor lukte het niet om ze in verzekerde bewaring te stellen, maar het hield ook in dat we ze niet in de kast hoefden te storen. Er werd een hoogwerker ingeschakeld om de werkzaamheden op een veilige manier uit te kunnen voeren.

Door het natte weer en een drassig weiland viel het nog niet mee om het mandje van de hoogwerker op de goede

De nestkast met de camera.

plek onder de kap van de hooiberg te manoeuvreren. Maar uiteindelijk paste het allemaal precies.

Het was een mooie gelegenheid om de nestkast aan een voorjaars schoonmaak te onderwerpen.

Camera montage.

Ik heb nog nooit zo comfortabel een nestkast kunnen inspecteren.

Na wat passen en meten werd besloten om een vrij groot gat in het dak van de kast te maken zodat de breedbeeld-camera een voldoende grote beeldhoek kon 'overzien'.

Over het gat paste precies een omgekeerde aluminium pan van een kamperstetje die ter plaatse aanwezig was zodat het geheel netjes kon worden afgedekt. Daarna werd nog een plankje voor het invlieggat gemonteerd.

Normaal heb ik daar alleen maar last van, maar ten behoeve van de opnames is het wel aantrekkelijk als de uilen ook buiten de kast gefilmd kunnen worden. Verschillende kabels werden daarna aangelegd voor de beide camera's en nog een apart voor het geluid.

Beleef de Lente: de techniek.

De geluidsregistratie was de reden om te kiezen voor een nestkast bij particulieren. De meeste nestkasten hangen op agrarische bedrijven, maar daar is ook vaak veel storend achtergrondlawaai. Koeltanks voor de melk, draaiende tractoren en koeien die tegen de hekken aan staan te beuken en dat

geeft veel ruis. Na anderhalf uur was het eerste beeld van het interieur van de nestkast zichtbaar op de monitor. Daarna begon het fijne afstellen van de apparatuur. Dat viel nog niet mee, het luistert allemaal erg nauw. Maar bij de finale controle bleek alles naar behoren te werken.

Zondagochtend was de voorpresentatie tijdens de uitzending van 'Vroege Vogels'. Helaas zaten onze uilen op dat moment niet op hun plek. Nu maar hopen dat ze toch voor deze kast kiezen om in te gaan broeden. ■

'Live' meegenieten van het wel en wee van een aantal vogelfamilies, zoals de boerenzwaluw, koolmees, torenvalk, oehoe, steenuil en kerkuil, surf naar www.beleefdelente.nl

De kerkuil webcam is 'ergens' in Utrecht opgesteld. Marc van Leeuwen en Johan de Jong gaan het bijbehorende logboek verzorgen.

De webcams zijn al ruim voor het broedseizoen aangebracht dus van versterking van de nesten is absoluut geen sprake.

Van de bestuurstafel

ANBI erkenning en donateurs

In de afgelopen jaren hebben we als stichting projectsubsidies ontvangen van het VSB fonds, het Prins Bernhard Cultuurfonds en van de Stichting Doen. Dankzij deze projectsubsidies konden we een aantal keren een nestkastenproject uitvoeren en onze nieuwsbrief uitgeven.

Donateurs zijn een constante bron van inkomsten en daarom voor ons onmisbaar. We willen dan ook graag iedereen, die het kerkuilenbeschermingswerk een warm hart toedraagt, oproepen donateur te worden van onze stichting.

De Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland is ANBI erkend is, dat wil zeggen dat giften en donaties aftrekbaar zijn voor de fiscus. Meer informatie over de ANBI regeling vindt u op de site van de belastingdienst.

Landelijke Uilendag groot succes

Op 3 oktober 2009 hebben we samen met onze steenuilpartners van STONE de vierde Landelijke Uilendag gehouden in schouwburg Ogterop in Meppel.

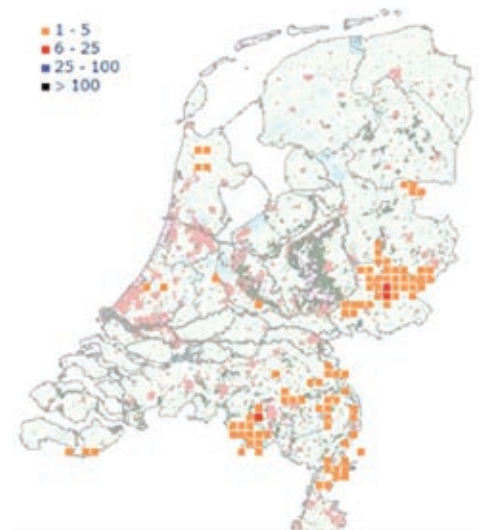
Het programma was een perfecte mix van presentaties met een wetenschappelijke insteek en mooie beelden, waarbij praktisch alle inlandse uilen aan bod zijn gekomen. De dag is door ongeveer 350 vrijwilligers en belangstellenden bezocht. De Landelijke Uilendag is mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Vogelbescherming Nederland. We willen graag alle inleiders, organisatoren en standhouders hartelijk bedanken voor hun inzet!

Database naar SOVON

Van de kerkuil worden al ruim 25 jaar broedgegevens verzameld en daarmee is deze uil ongetwijfeld een van de best 'gemonitorde' vogelsoorten. De kerkuilenwerkgroepen brachten tot dusver hun gegevens in in een eigen database. Op de laatste jaarvergadering van de regiocoördinatoren is echter afgesproken, dat we met ingang van 1 maart 2010 onze eigen kerkuilendatabase overdragen aan SOVON en dat we in de toekomst zoveel mogelijk onze broedbiologische gegevens gaan invoeren in het programma 'Nestkaart' van SOVON.

De database, waarin we tot dusver onze gegevens hebben ingevoerd, is verouderd.

SOVON probeert van 30 soorten, die indicator zijn voor een bepaalde soortgroep of voor de kwaliteit van de leefomgeving, zoveel mogelijk gegevens te verzamelen. De kerkuil is één van die 30 soorten. Kijk voor meer informatie op de site van SOVON: www.sovon.nl.

Ingebrachte nestkaarten van de kerkuil in het nestkaartproject van SOVON.

Deze kerkuil moest zijn gevangenschap met de dood bekopen. (Foto: Tim Zutt)

Ondersteuning door Vogelbescherming

Het beschermingswerk, dat wordt uitgevoerd door de regionale vrijwilligers en de landelijke stichting, sluit prima aan bij het beleid van Vogelbescherming ten aanzien van het landelijke gebied. Vandaar dat een deel van onze activiteiten, zoals de overdracht van de database naar SOVON, het in de lucht houden van onze website en de redactie van onze nieuwsbrief wordt gesubsidieerd door Vogelbescherming Nederland.

Roofvogels en uilen in gevangenschap

In ons land worden veel roofvogels en uilen in gevangenschap gehouden, soms onder erbarmelijke omstandigheden. Met Vogelbescherming en de collega's van de Roofvogelwerkgroep Nederland en de steenuilenwerkgroep Stone vindt regelmatig overleg plaats over de wijze waarop kan worden opgetreden tegen de uitwassen van het houden van roofvogels en uilen in gevangenschap.

Deze vogels worden geregeld aangehouden in veel te kleine kooien, waarbij ze nauwelijks de mogelijkheid hebben om hun natuurlijk gedrag te vertonen en te vliegen. Er is een geval bekend van een kerkuil die aangehouden in een dierenwinkel onder TL verlichting zijn dagen moest doorbrengen. Ook kennen we het probleem van het kruisen met onze inlandse uilen en dus het genetisch 'vervuilen' van de populatie, wanneer in gevangenschap gehouden uitheemse ondersoorten (zoals een Amerikaanse kerkuilsoort) ontsnappen.

Vogelbescherming heeft aan een onderzoeksbureau opdracht gegeven de misstanden te inventariseren en een rapport op te stellen.

Een kerncommissie bestaande uit vertegenwoordigers van Vogelbescherming, de Roofvogelwerkgroep Nederland en de Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland overlegt op grond van de rapportage hoe in de toekomst het beste omgegaan kan worden met de problematiek rondom het houden van roofvogels en uilen in gevangenschap.

Website voorziet in behoefte

Onze website: www.kerkuil.com is een groot succes. Gemiddeld telt de website

Kerkuil in schuurnok. (Foto: André Eijkenaar)

2000 tot 2500 bezoekers per maand en daarmee kunnen we stellen dat deze website in een grote behoefte voorziet als het gaat om het onder de aandacht brengen van het beschermingswerk en het verstrekken van informatie.

Op de website zijn onder andere de nieuwsbrieven van de laatste jaren te vinden, maar ook actuele informatie over het bijvoeren van de kerkuil in de afgelopen winter als gevolg van de vele sneeuw e.d.

Onze webbeheerder is bereikbaar onder hermanbisschop@home.nl en is graag bereid zinnige informatie en artikelen op de website te plaatsen.

Uilenblad voor alle vrijwilligers

In het najaar wordt voor het eerst een blad uitgegeven dat zich richt op alle vrijwilligers en andere belangstellenden. Het blad krijgt een meer populair wetenschappelijke insteek, met artikelen over populatieontwikkeling, relatie met voedselaanbod en dergelijke.

Het is vergelijkbaar met de uitgave Athene van STONE. In het blad kunnen in principe alle Nederlandse uilensoorten aan bod komen.

De kar wordt getrokken door vertegenwoordigers van de oehoe-, steenuil-, kerkuil- en ruigpootuilwerkgroepen en wordt ondersteund door Vogelbescherming Nederland. ■

Aan iedereen, die het kerkuilenbeschermingswerk een warm hart toedraagt:

Ondersteun ons werk door een eenmalige gift op rekening nummer 34.42.32.174 t.n.v. Kerkuilenwerkgroep Nederland te Hoorn.

Of word donateur via onze website www.kerkuil.com. We zijn blij met elk bedrag! Alvast bedankt.

Ondersteunt u ons ook?
(Foto: Rein Hofman)